

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

УДК 101:2-1(27)

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2024.53.1>

СУЧАСНИЙ КОНТЕКСТ СПАДЩИНИ ОЛЕКСАНДРІЙСЬКОЇ БОГОСЛОВСЬКОЇ ШКОЛИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА СТАНОВЛЕННЯ ФІЛОСОФІЇ І РЕЛІГІЙНОГО СВИТОГЛЯДУ

Наталія Анацька, Ірина Кравченко, Наталія Франко

*Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»,
факультет соціології і права, кафедра філософії
проспект Берестейський, 37, 03056, м. Київ, Україна*

У статті досліджується спадщина філософів Олександрійської богословської школи, їх вплив на становлення релігійного світогляду, на генезис філософії Середніх віків. Фундаментальне питання, що виникає під час вивчення Олександрійської школи, являє собою поняття про відношення філософії та релігії. Оскільки в основі релігійного світогляду лежить віра в Бога, то відношення до ідеї Бога залишається важливим показником у систематизації філософів, філософських шкіл, систем і напрямків. Виявлено, що система поглядів представників Олександрійської школи значиться одним з найбільш величних явищ в історії світової філософії. Адже відбулась трансформація християнських ідей у філософські, що знайшли втілення у першому досвіді християнської філософії її представників. Зазначено, що вибір предмета своїх досліджень приводить олександрійських філософів-богословів до висновка, що істини мають багато ірраціонального, невимовного. З огляду на це, вони роблять заключення, що істини взагалі – це щось незбагненне людським розумом і невимовне людською мовою. Окремий акцент зроблено і на антропологічний дуалізм олександрійських філософів-богословів. Дуалізм з погляду на світ переноситься олександрійськими богословами і на антропологію, тобто на вчення про людину. Показано, що у методології дослідження елементів християнської релігії філософи олександрійці дотримуються синтетичного методу, тобто методу вивчення предмета в його цілісності, в єдності і взаємозв'язку усіх його компонентів. Разом з тим, багато уваги приділяють олександрійці моральній системі поглядів і проблемам реалізації в життя морально-християнського вчення. Зауважено, що одним з першочергових завдань мають значення питання про вивчення теорій Олександрійської школи, а саме виявлення концептуальних ідей, що проливають світло на наукову цінність для побудови на основі історико-філософського та філософсько-богословського аналізу об'єктивної та цілісної історико-філософської концепції щодо системи поглядів представників Олександрійської школи.

Зроблено висновок про теоретичне осмислення представниками Олександрійської школи місця віри і розуму в пізнанні. Показано, що не віра наближається до розуму і узгоджується з ним, а навпаки – розум наближається до віри і повинен лише виправдовувати її. Зауважено, що головне питання, яке виникає під час вивчення олександрійської школи – питання про відношення філософії і релігії. В результаті проведеного дослідження визначено історико-філософську систему поглядів Олександрійської школи та розвиток її ключових філософсько-богословських ідей.

Ключові слова: Середньовіччя, релігія, теоцентризм, Біблія, мораль, Олександрійська школа, богослов'я, християнський світогляд, філософія.

Вступ та постановка проблеми. Сучасні дослідження ряду питань епохи Середньовіччя показали, що згаданий період – період неподільного панування феодално-кріпосницького ладу. Середньовіччя – це також час домінування християнської релігії на

європейському материку, а відтак особливості нового способу філософування, що був характерним для середньовічної Європи. «Своєрідність цього способу філософування витікає з міцної, глибинної зв'язки між філософією і богоодкровенням... Його суттю є – тлумачення Священного Писання» [1, с. 56]. Ось ці особливості і фактори – феодалізм і християнство, своєрідність філософування – зумовили собою зміст, стан і соціальне місце філософії періоду Середньовіччя. Слід також зазначити, що між історичними періодами, епохами, етапами немає ні чіткої межі, ні чіткого поділу. Кожна епоха має своє коріння і бере початок ще в рамках попереднього часу, з одного боку, і ще якийсь час продовжує своє існування в рамках нової епохи, яка настала. «У перебігу історії немає демаркаційних ліній. Неможливо окреслити той Рубікон, на одному березі якого ще антична філософія, а на іншому – вже середньовічна» [1, с. 57].

Християнство скористалося продуктами вульгаризації античної філософії для зміцнення свого світогляду. Після завоювання панівного становища, а потім і статусу єдиної державної релігії, воно рішуче виступило проти язичницької релігії античної епохи. У цих умовах антична філософія була піддана загальному знеславленню, а її школи одна за одною закривалися. «Однак у галузі ідей, філософії та релігійної практики елліністична цивілізація створила простір для діалогу між грецькою та східними культурами; тому послідовники Ісуса Христа, як з юдеїв, так і з язичників, легко та природно брали все необхідне із скарбниці грецької думки...» [2].

Найбільшу терпимість християнство виявило до школи неоплатонізму і філософії неоплатоніків. У цій школі одержали добогословську освіту творці канонічного християнського віровчення: «Климент Олександрійський, Оріген, Кирило Єрусалимський, Василь Великий, Григорій Богослов, Афанасій Великий, Августин Блаженний і багато інших релігійних філософів» [3, с. 84]. Стараннями цих Батьків і Вчителів церкви філософське вчення неоплатоніків про Трійцю, про Логос-Сина Божого, про животворящого Духа Святого, про творення з нічого, про спокуту і багато інших питань було перенесено в рішення церковних соборів і канонізовано, як власне християнське віровчення. Оскільки раннє християнство формувалося стихійно, без тиску, то у його основі безконтрольно формувалися різні і суперечливі елементи, у тому числі і стосовно ставлення до античної філософії. В тексти новозавітних книг потрапили доброзичливі оцінки людської мудрості і позитивні оцінки філософії.

Як раніше було зазначено, що духовний світ широких верств населення в історичному минулому виростав на ґрунті світогляду релігійного. Звідси маємо, що на початку нашої ери Римська імперія і релігія її населення потрапили в глибоку кризу. Християнство того часу було одночасно і відображенням релігійної кризи, і виходом з неї. «Християнство було якісним стрибком уперед, стало принципово новим етапом в історії розвитку релігії. Замість віри в багатьох богів (політеїзм) воно запропонувало віру в єдиного Бога (монотеїзм); замість національних релігій – світову, космополітичну релігію. Будучи новою релігією, християнство могло встояти й утвердитися у своїй якості лише за умови, що воно буде рішуче і всебічно заперечувати (хоча б на початкових етапах свого існування) несумісні з ним якості греко-римського світу» [3, с. 79]. Християнство – це релігія, а відтак і релігійний світогляд. Відомо, що релігійний тип світогляду за своєю сутністю стоїть нижче світогляду філософського. Цілком природно, що з початку свого існування християнство заявило про своє недоброзичливе ставлення до філософії.

У свою чергу значна частина християнських богословських шкіл у III-IV столітті повністю заперечували значення і користь для християнських вірувань філософії, засуджували філософію і всіляко намагались її уникати. «Серед таких шкіл слід виокремити

малоазійську (Кападокійську) і північно-африканську (Карфагенську) школи. Решта богословських шкіл намагалися використовувати греко-римську філософію як для підвищення ідеологічного зовнішнього авторитету християнства, так і для внутрішніх потреб: систематизації та чіткого формулювання основних положень християнського віровчення» [3, с. 84-85]. Втім, серед шкіл домінує і кардинальне місце для майбутнього християнського віровчення займали взаємно конкуруючі між собою Олександрійська і Антіохійська філософсько-богословські школи. Обидві ці школи намагалися узгодити християнську віру з розумом, а догмати християнської церкви вкласти у рамки філософії.

З огляду на вище згадані аргументи будемо розглядати місце Олександрійської школи в історії Середньовічної філософії: «Довгий час філософія Олександрійської школи, поряд з філософією патристики, сприймалася як несуттєва прибавка до богослов'я та біблійної екзегези. Однак такий підхід не дозволяв виявити унікальні особливості вчення Олександрійської школи та визначити її місце в історії філософської та богословської думки» [4, с. 14] тож можна зауважити, що ці питання необхідно досліджувати.

Мета статті. Метою роботи є філософський аналіз сучасного контексту осмислення сутності релігійного світогляду філософів Олександрійської богословської школи, зокрема їх відношення до філософії та використання цих ідей у християнстві, тому що саме християнські засади послужили початком формування середньовічної філософії. Згадані ідеї зумовили прагнення олександрійських екзегетів до мудрості, яку вони називали гнозисом, тобто знанням у вищому та граничному смислі.

Аналіз публікацій. Сучасне суспільство все більше уваги приділяє філософському осмисленню нових поглядів на трактування сутності релігійного світогляду філософів середньовіччя, Олександрійської богословської школи тощо. Відтак виникла потреба у глибокому вивченні та аналізі Олександрійської філософії, культури, моралі про що свідчить поява видатних праць зарубіжних філософів, істориків, науковців: Р. Барта, Р. Берхмана, М. Блока, Г. О. Вольфсона, І. К. Л.Гізелера, Ж. Ле Гоффа, Д. Маккаллока, Ж. Маттера, Й. Хейзінга, Л. Уайта та інших філософів.

Узагальнюючи праці з історії філософії щодо вивчення питань епохи Середньовіччя, Олександрійської богословської школи, теоретично опрацьовували згадані проблеми, реалізували у своїх дослідженнях українські філософи: Є. Дулуман, В. Іванишин, А. Колодний, В. Кондзьолка, В. Лубський, О. Новицький, О. Саган, Н. Хамітов, К. Скворцов, Л. Філіпович та інші філософи. У результаті вивчення теоретичного матеріалу було розглянуто філософію, богослов'я, біблейську герменевтику, екзегетику, роль цінностей етики Олександрійської богословської школи. Основне запитання, яке постає це – роль основних християнських цінностей у формуванні особистості, а тому ці питання необхідно досліджувати.

Виклад основного матеріалу. Коли первинне християнство, пройшовши багатолітній розвиток, нарешті, відчуло себе відносно самостійним від юдаїзму і відмінним від язичництва, відчуло крайню необхідність усвідомити себе і привести в систему свій релігійний світогляд. Спочатку це було справою різного роду проповідників християнства: апостолів, пророків, пресвітерів, дияконів, єпископів і їм подібних служителів Бога християнського. Незабаром виникла необхідність спеціально готувати прозелітів до хрещення і прийняття в громаду нових християн, яких спочатку зараховували до числа наближених. Їх у той час називали оголошеними, оскільки їм лише коротко «оголошували» християнське віровчення. По мірі поширення християнства виникла необхідність кваліфікованого викладу його сутності. Вже до кінця другого століття з'являються «катехізичні школи або, по-іншому, школи «катехуменів» (від грецького слова «kat'echizo – оголошую, викладаю

усно), в яких вчення християнства містилося у вигляді відповідей на питання» [3, с. 84]. Катехізичні школи існували в містах і великих населених пунктах, які послужили основою з'явившихся з самого початку III сторіччя християнських богословських шкіл, представники яких взяли за приведення в систему і за аргументований виклад сутності християнського віровчення. «Античність прожила свій час. Виникла необхідність появи принципово нової світоглядної течії, що могла б дати людині розуміння нового світу і відкрити для неї нову еру. Такою течією стало християнство» [1, с. 53].

Потрібно відмітити, що протягом III – VI століть у межах християнства діяли великі і десятки дрібних богословських шкіл, які пропагували різні варіанти християнства і ворогували між собою. Однак в процесі взаємної боротьби сприяли поступовому виробленню догматів та уніфікації християнського світогляду.

Виходячи з цих положень, необхідно звернути увагу на виникнення і філософські засади Олександрійської богословської школи – одною із найперших шкіл теологічного характеру, яка діяла у Візантійській імперії. Початок її формування покладено на 180 р. до н.е., та пов'язано з ім'ям засновника катехита Пантена. Вона вважається одною з ранніх навчальних закладів християнського спрямування. У своїх теоріях її адепти ґрунтувались на досягненнях античних філософів, зокрема філософа Платона і були представниками платонівського ідеалізму. У співзвучності з вченням Платона про ідеї вони стверджували, що у житті земному не має нічого насправді існуючого, тому що все у житті досить умовно. «...вчення Платона дало ім'я тієї філософії, яка пануватиме в греко-римській ойкумені надалі. Воно виявилось основою для збирання грецької думки, настільки різної у своїх стоїчних, кінічних, скептичних та перипатетичних репрезентацій. Платонізм не тільки відповідав релігійним умовудовам епохи, але й виявився найбільш гнучким, сприйнятливим до особливостей інших філософських доктрин» [3, с. 85]. З огляду на те, Олександрійці у своїх філософсько-богословських працях основну увагу звертали на інтелегібельність та потойбічні сфери буття. Вони вважали за краще міркувати не про реальні, земні речі, а про предмети абстрактні, надчуттєві. В середині їх християнських роздумів стояли істини телеологічного буття і донесення до віруючих вищих християнських постулатів.

Найбільш знані представники Олександрійської богословської школи – це Тит Флавій Климент (Климент Олександрійський, 150 – 215 р.р.), Ориген (185 – 253 р.р.), Афанасій Великий (293 – 373 р.р.), Кирило Єрусалимський (315 – 387 р.р.) та інші філософи-богослови. До того ж, починаючи від її засновників Олександрійська богословська школа ствердилася на тому філософсько-богословському напрямку, який у церковному і науково-філософському світі отримав містико-спекулятивну характеристику. Кожен представник цієї школи залежно від свого світогляду, у відповідності від соціально-історичних умов і потреб часу не повторював, а розвивав ідеї своїх попередників, хоча містико-спекулятивний характер їх філософствування і богословствування залишався колишній. «Олександрійські богослови, вслід за Оригеном, прагнули підкреслити різницю у Трійці трьох Осіб – тому додатковий поділ особистості Христа здавався їм зайвими. Діодор і Феодор, знайомі з антиохійським буквальним та історичним прочитанням євангельських життєписів Ісуса, готові були наголошувати на реальній людяності Христа; крім того, вони прагнули підкреслити єдність Божества в Трійці і тому були набагато більш готові говорити про дві природи Христа, істинно людській і божественній...» [2].

Один із перших представників богословської школи – Климент Олександрійський у своїх працях акцентував увагу на важливості поєднання філософії та християнських теорій. На його думку, філософія і християнство доповнюють один одного, даючи можливість більш глибокого розуміння всесвіту та законів буття. «Важливість філософського

світогляду Климента полягає в його спробі філософськи обґрунтувати християнство і виробити християнський гносис, доказати, що філософія є один із істинних шляхів до Христа... всяке вчення, в якому проповідується благочестя і мораль є філософією. Бути філософом – значить вести аскетичний образ життя. І філософи були для елінів тим, чим були пророки для юдеїв. Звідси вважається Євангеліє єдиною істинною філософією і християни – філософами, Старий Завіт – філософією юдеїв. Християнські аскети і мученики теж філософи, а добродійство – істинне любомудря» [5]. Попри всю проблематичність таких теорій Климент Олександрійський стверджував, що віра і знання – це рушійна сила тогочасної освіти. Хоча у своєму вченні відводив вірі першорядне місце, тому що вона не тільки необхідна для досягнення вищого знання, а віра лежить в основі будь-якого знання. «Слово «гностицизм», гносис (γνωσις, gnosis – ведення, досконале пізнання), що виникло, щоб служити збірною назвою для різноманітних сектантських навчань, що з'явилися навколо і близько християнства в перші століття його напруженого існування, походить від грецького слова гносис, що означає «знання». Акцент на знанні як способі набуття порятунку або навіть формі порятунку як такої та вимога до володіння цим знанням...» [6]. Він писав, що аксіоми у філософії та математики розумом недоказові. А їх, тобто аксіоми, можливо і слід сприймати тільки вірою для того, щоб потім розуміти всю філософію і всю математику.

Прибічником учення Климента Олександрійського був його учень Ориген. Він продовжував розвивати екзегетику, тобто вивчення Святого Письма, звертаючись до філософського трактування біблійських текстів. «Ориген прославився у двох областях – як біблеїст і філософський богослов: цікаво, що в цих областях він виявляв різні таланти. Як біблеїст йому не було суперників серед християн. Він встановив стандарти та напрями роботи для вирішення грандіозного завдання, яке в той час займало Церкву: пошуки в Танаху вказівок на божественний план спасіння та роль у ньому Ісуса Христа – іншими словами, створення тієї Біблії, якою ми її знаємо. Його біблійні коментарі заклали основу для подальшого християнського розуміння священних текстів» [2]. Ориген, виходив з того, що людина замкнена за своєю природою і має обмежений розум, визнавав також віру необхідною сутністю знання. Він стверджував, що вищі істини не можливо зробити доступними одним розумом для людського поняття.

Як було вже сказано раніше, представники Олександрійської богословської школи визнавали необхідність філософії для християнського світогляду. Філософія в їх діяльності займала важливе місце, завдяки чому олександрійські християни ще з часів катехита Пантена у християнському світі придбали славу церкви філософської, але інтереси до вивчення питань віри і знань залишились першорядними. Ототожнюючи християнське богослов'я з філософією, Климент Олександрійський визначав філософію у такий спосіб: «Справжня філософія є знанням як справ божественних, так і справ людських. Філософія – це наука, яка формує поняття про ставлення людини до Бога і до світу, вказуючи нам способи осягнення мудрості і благочестя» [3, с. 96].

Ідеї християнського вчення лягли в основу онтологічних знань середньовіччя. Осягнувши їх, можна було зрозуміти виникнення і сутність людини, світу, природи, Бога. «Увес Всесвіт вийшов з одного Божого Слова. Отже, «Ти сказав, і вони сталися», і це Ти створив їх Словом Твоїм» [4, с. 216]. Тож визначною рисою середніх віків був теоцентризм, тобто проблема людини, природи виходять з контексту ідеї Бога. Теоретичні надбання онтологічних знань блокувалися християнською церквою, а наукові обґрунтування взагалі сприймалися як помилкові. Відтак, розвиток природознавства взагалі було призупинено.

Знання про природу в Середньовіччі мали декілька підходів. Християнські догмати розглядали природу як Боже творіння, не вічне, мінливе на противагу вічному – Богу.

Звідси постає орієнтація на панування людини, яка має безсмертну душу, над смертною природою. Такий погляд знання на природу полягав у тому, що природа не є чимось самостійним, не має своїх законів, а навпаки, природа створена для людини, для її блага. Аскетизм періоду Середньовіччя не визнавав цінність земного життя і не залишав місця в душі людини поваги до природи і стремління зберегти оточуючий світ у всьому його багатоманітті. Така позиція в знаннях у відношенні до життя, до природи як блага для людини була одним з елементів середньовічного світогляду. Ця позиція знайшла також підтвердження і в Л. Уайта, котрий вивчав історію релігії й писав: «...християнство не тільки установило дуалізм людини і природи, але і настояло на тому, що воля Бога така, щоб людина експлуатувала природу для своїх цілей». Інша позиція відносно природи знайшла своє відображення, де Християнська церква пропагувала бережливе ставлення до довкілля. Тож не випадково саме монастирі були центрами, де таке ставлення пропагувалося. Під керівництвом монахів, в монастирях раціонально використовувалися природні багатства, ліси, болота перетворювалися в родючі ниви і сади. Такий дуалізм у відношенні до природи, коли, з одного боку, її прославляли як творіння Бога, а з іншого – людина як вище творіння Бога може користуватися природою на свій розсуд, мав негативні наслідки, оскільки ставлення людини до природи ставало більш прагматичним [7]. Отже, стає ясно, що «...внаслідок індивідуалізації відбулась експлуатація природи та навколишнього світу, оскільки послабили етичні, зокрема й християнські позиції відповідальності. Відтак постають запитання: коли ж почалося зловживання природою та її еволюцією і як це зловживання стало виявляти себе в наші часи? Хіба не в Першій книзі Мойсея, тобто Книзі Буття, панування людини над природою обґрунтовується розом з її богоподібністю...Однак перевагу людини над природою, що свідомо або несвідомо виводять з цього вважається несправедливою. Зухвала позиція (Hybris) деяких «віруючих» полягає саме в тому, щоб думати, ніби вони опановують єдино можливу і єдино істинну етику» [8, с. 119-120]. З цього стає зрозуміло, що послабили питання етичні, питання моральної відповідальності у повсякденному житті епохи Середньовіччя.

Багато уваги приділяли олександрійці проблемам реалізації в життя морального християнського вчення. З цієї позиції випливає моральне вчення і вчення про спасіння. У той же час потрібен не відхід від світу, а практична боротьба зі злом за торжество у світі християнських ідеалів, що було основним змістом їх морального вчення. Саме олександрійці дали суспільству філософів, активних діячів, моралістів. «Писання Климента показують, що у знаннях він бачив не лише корисний для християнина інтелектуальний інструмент, а і шлях до вищої форми християнського морально-духовного життя. Подібно до обожнюваного ним Платона, він вважав, що лише знання збільшують нашу моральну цінність» [2]. Будучи носіями і виразниками релігійного християнського світогляду, представники богословських шкіл, звичайно, вище тимчасового земного життя ставили райське, небесне, вічне життя людини. Олександрійці вважали, що Ісус Христос, як боголюдина, своєю смертю на хресті спокутував минулі й майбутні гріхи кожної людини, яка глибоко повірила в нього, правильно сповідувала догмати християнства, то для порятунку своєї душі залишається тільки вірити всьому написаному в Біблії. «У центрі християнства стояло моральне вдосконалення, тому не дивно, що дуже багато уваги приділялось повсякденному життю християнина...багато філософів, які працювали в галузі так званого морального богослов'я» [2]. Більшість аскетів вірили, що їх дії по самообмеженню та очищенню тіла допомагали очистити душу та здобути моральну досконалість.

Визначальною рисою олександрійців був також і богословський дуалізм. Якщо з філософської точки зору оцінювати погляди олександрійських богословів на всю

дійсність, то їх слід називати дуалістичними, оскільки вони бачили в ній світ матеріальний і світ духовний. Для них духовний світ – це світ надприродного, світ Бога, який є світом істинного існування і досконалості. Матерія представляє повну протилежність духу, а звідси і духовному світу. «Поняття про поділ духу та матерії позначилося і в Етиці олександрійських філософів. Так як чуттєвість, зі свого зв'язку з матерією, визнана негативним явищем щодо духу, так як дух і матерія залишилися непримиренними, то і моральність обмежилася тільки придушенням чуттєвості: дух хоче тільки заперечити чуттєвість;... він хоче задовольнити це прагнення лише пригніченням природи, а не утворенням нового морального світу і щоб перемогти чуттєвість звертається до відомого засобу – до аскетизму» [9, с. 293]. Втім досить важливою рисою епохи Середньовіччя був і аскетизм філософів-богословів, як метод морального вдосконалення з самообмеженням життєвих благ, який сприймався олександрійцями, як дієвий метод самовиховання і підготовки до справи практичного утвердження в мирському житті християнських моральних ідеалів. Більшість аскетів вірили, що їх дії по самообмеженню та очищенню тіла допомагали очистити душу та здобути моральну досконалість. «Христос повчає, що моральною є не та людина, яка не коїть якое зло, а та, в якій навіть думка не з'являється про злодіяння, для якої моральні норми є своєрідним інстинктом духу» [10, с. 375].

Звичайно ж, одним з найглибших духовних явищ було тлумачення священного писання в Олександрійській школі. Переважаюче місце займало алегоричне тлумачення священного тексту Біблії. Такий підхід до слова божого було обумовлено, крім усього іншого, і тим, що олександрійці намагалися узгодити те, що не узгоджується, тобто античну філософію з біблійним вченням. Так, ще Климент Олександрійський вважав, що Святе Письмо Старого і Нового завітів вміщує у собі все те, чому вчить грецька філософія, потрібно лише вміти зрозуміти смисл священного писання. А досягти такого було ніяк неможливо, якщо брати текст Біблії буквально. Олександрійці думали, що під текстом Біблії ховається більш глибокий смисл і намагалися дістатися до нього за допомогою алегорії, іносказання, символіки тощо.

Загальновідомо, що на формування релігійного світогляду християнства ще на його ранніх етапах поряд з іудейською Біблією (Танахом, Старим заповітом) великий вплив справила вульгарна філософія греко-римського світу: неоплатонізм, пізній стоїцизм, гностицизм, неопіфагореїзм. По мірі перетворення у світову релігію, християнство змушене було більш-менш чітко сформулювати основні положення свого віровчення. А цього воно, як релігія вищого ґатунку, ніяк не могло б здійснити без філософії, без використання філософських категорій, логіки Аристотеля, стоїцизму. У цій області особлива заслуга належить тим діячам церкви, які ще з кінця II століття почали філософську обробку християнського світогляду. Вирішальний внесок у формування та розвиток християнського світогляду внесли діячі Олександрійської християнської богословської школи.

Висновок. Християнство не могло обійтися без філософії, тому що не змогло б сформуватися як релігія найвищого рівня, як релігія космополітична, як релігія монотеїстична. Олександрійські християнські богослови в основу своїх філософських роздумів поклали еклектичну філософію, тобто синтез досягнення грецької і римської філософії на основі платонівського ідеалізму. «У такий спосіб християнство та вченість, філософія та богослов'я були між собою зближені. Філософія увійшла в богослов'я, спричиняючи розвиток цього вчення, але в той же час і сама запозичувала від нього життя та світло. І це зближення послужило ознакою і приготуванням того зв'язку, який згодом утвердився між філософією і богослов'ям, і без якого тепер не можна очікувати міцних результатів ні для тієї, ні для іншої науки» [11].

Християнство скористалося плодами вульгаризації античної філософії для зміцнення свого світогляду. Найбільшу терпимість воно виявило до філософії школи неоплатоніків. Стараннями цих Батьків і Вчителів церкви вчення філософів неоплатоніків про Трійцю, про Логос-Сина Божого, про Животворящого Духа Святого, про творення з нічого, про спокуту було перенесено в рішення церковних соборів і канонізоване, як власне християнське віровчення. «Климент і Ориген стояли у витоків ідейної течії християнської містики. Незважаючи на тісну духовну спорідненість їх, розуміння ідейних основ християнської містики у них неоднакове. Якщо Климент схильний був у справі обоження людини відводити перше місце гносису, то Ориген починав висувати інший початок внутрішнього життя, – християнську любов; якщо Климент кінцеву мету обоження бачив у злитті людського духу з Богом, як безякісною Монадою, то Ориген запроваджував посередництво Христа-Логоса і саме обоження розумів, як уяву Христа в душі людини. Отже, якщо Климент був батьком спекулятивної течії християнської містики, то Ориген, може бути названий родоначальником того руху, який можна позначити, як морально-практичний» [12].

Погляд на людину і її природу впливав і на вчення олександрійських богословів про практичне втілення в життя людини ідеалів християнства, тобто на їх моральне вчення. Олександрійці більш цінним у людині вважали моральну діяльність, а не тілесну, яка занурена в земний світ. «Моральні погляди та поведінка; свята, обряди та звичаї народу; їх уявлення про навколишній світ та оцінки його з точки зору Істини, Добра, Краси та Справедливості; характер і зміст матеріального і духовного виробництва, – все або обгрунтовувалося текстами священного писання або впливало з його прямих вказівок. Без знання священного писання того чи іншого народу ми не можемо ні зрозуміти, ні сприйняти, ні включитися у творчий характер його культури» [13, с. 167]. Вся життєдіяльність людини, за їх вченням, повинна бути спрямована на звільнення і спасіння душі та тіла, на добрі вчинки. «Бог створив людину з правом на вільний вибір добра і зла» [4, с. 302]. У житті людина має якомога більше проявляти божественного аніж людського, духовного аніж матеріального і проповідувати ідеали християнської моралі.

«Олександрійська богословська школа залишила нам, будучи набагато успішнішою, ніж інші школи, численні і найцінніші пам'ятки: але ці маловідомі пам'ятки загалом погано оцінювалися наймайстернішими істориками... Історія філософії та історія людського духу могли б тільки виграти від наукового і більш ретельного перегляду процесу, який, як говорили багато хто, був засуджений, але не був достатньо вивчений» [14, с. 14], а тому питання про досягнення мислителів Середньовіччя можуть бути в перспективі подальших філософських розвідок.

Олександрійська школа, незважаючи на всі мінливості долі її величних мислителів та ідей, назавжди залишиться світочем, що променить і височить над горизонтом античної та середньовічної філософсько-богословської думки.

Список використаної літератури

1. Історія філософії. Проблема людини та її меж : [навчальний посібник] / [Хамітов Н., Гармаш Л., Крилова С.] – К. : КНТ, Центр навчальної літератури, 2006. – 296 с.
2. Християнство. Три тисячі років. Діармайд Маккалох. Переклад з англійської Діармайд Маккалох Сент-Крос Коледж, Оксфорд 2018 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.maxima-library.com/mob/b/536516?format=read> (станом на 08.03.2024).
3. Дулуман Є. К. Філософія: курс лекцій/ Є. К. Дулуман, Н. В. Анацька. – К.: НТУУ «КПІ», 2013. – 236 с.

4. Святий Августин. Сповідь / Августин Святий. Перек. З латин. Ю. Мушака; Післям. С. Здіорука. – К.: Основи, 1999. – 319с.
5. Апологет: православний апологетичний сайт. Климент Олександрійський. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://apologet.kiev.ua/-1395859381/19-sviatoottsivskeporedannia/patologiya/261-5--.html> (станом на 08.03.2024).
6. Йонас Г. Гностицизм / Г. Йонас. 1998. – 384 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://psylib.org.ua/books/jonas01/index.htm> (станом на 08.03.2024).
7. Анацька Н. В. Екологічна освіта: знання і життєво-ціннісні орієнтації сучасної людини: дис. на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук : спец. 09.00.10 – філософія освіти. К., 2016. 220 с.
8. Етика майбутнього : [збірник статей] / за ред. Т. Майєра і С. Міллер [пер. з нім.]. – К. : Основні цінності, 2003. – 262 с. – (Серія «Сучасна думка»).
9. Новицький О.М. Поступовий розвиток давніх філософських вчень у зв'язку з розвитком язичницьких вірувань / Тв. Ор. Новицького. Ч. 1-4. – Київ : Унів. тип., 1860-1861. / Ч. 4: Релігія і філософія Олександрійського періоду. – 1861. – VIII, XX, 384 с.
10. Колодний А. М. Християнство тільки починається / Університетські наукові записки, 2008, №2 (26), с. 372-377.
11. Філософія батьків і вчителів церкви: Період апологетів / Тв. проф. Київ. акад. К. Скворцова. – Київ : Тип. Київського губ. упр., 1868. – [2], XVI, 365 с.
12. Мінін П. Головні напрямки давньоцерковної містики // П. Мінін. В кн. Містичне богослов'я. Київ, 1991. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://psylib.org.ua/books/lossv01/txt13.htm> (станом на 08.03.2024).
13. Дулуман Євграф. Бог, Релігія, Священники, Віруючі і Атеїсти / Євграф Дулуман. – К.: Фенікс, 2012. – 480с.
14. Barthelemy-Saint-Hilaire J. Histoire de l'École d'Alexandrie: Rapport à l'Académie des sciences morales et politiques, précédé d'un essai sur la méthode des alexandrins et le mysticisme, et suivi d'une traduction de morceaux de Plotin. Paris, 1845. 432 p.

THE MODERN CONTEXT OF THE HERITAGE OF THE ALEXANDRIA THEOLOGICAL SCHOOL AND ITS INFLUENCE ON THE PHILOSOPHY AND RELIGIOUS WORLDVIEW FORMATION

Nataliia Anatska, Iryna Kravchenko, Nataliia Franco

National Technical University of Ukraine

«Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»,

Faculty of Sociology and Law, Department of Philosophy,

Prosp. Beresteysky, 37, 03056, Kyiv, Ukraine

In the present article, researcher explores the philosophers heritage of the Alexandria Theological School, their influence on the formation of a religious worldview, on the genesis of philosophy of the Middle Ages. The fundamental question that arises during the study of the Alexandria school is the concept of the relationship between philosophy and religion. Since the religious worldview is based on faith in God, the attitude to the idea of God remains an important indicator in the systematization of philosophers, philosophical schools, systems and directions. It is revealed that the system of views of representatives of the Alexandrian school is considered one of the most majestic phenomena in the history of world philosophy. After all, there was a transformation of philosophical ideas into Christian ones, which were embodied in the first experience of the Christian philosophy of its representatives. The article stated, that the choice of the subject of their research leads the Alexandrian philosophers-theologians to the conclusion that truths have many irrationsals, indescribable. In view of this, they conclude that truths in general are

something incomprehensible to human reason and indescribable in human language. A separate emphasis is placed on the anthropological dualism of Alexandrian philosophers-theologians. Dualism from the point of view of the world is transferred by Alexandrian theologians to anthropology, that is, to the doctrine of man. It is shown that in the methodology of studying the elements of the Christian religion, the philosophers of the Alexandrians adhere to the synthetic method, that is, the method of studying an object in its integrity, in the unity and interconnection of all its components. At the same time, much attention is paid to the Alexandrian moral system of views and the problems of implementing the moral and Christian doctrine in life. It is noted that one of the priority tasks is the question of studying the theories of the Alexandrian school, namely the identification of conceptual ideas that shed light on the scientific value for constructing, on the basis of historical, philosophical, philosophical and theological analysis, an objective and holistic historical and philosophical concept of the system of views of representatives of the Alexandrian school.

The conclusion is made about the theoretical understanding by the representatives of the Alexandria school of the place of faith and reason in knowledge. It is shown that it is not faith that approaches the mind and agrees with it, but on the contrary – the mind approaches faith and should only justify it. It is noted that the main question that arises during the study of the Alexandrian era is the question of the relationship of philosophy and religion. As a result of the study, the historical and philosophical concept of the formation of the Alexandria school and the development of its key philosophical and theological ideas were also determined.

Key words: Middle Ages, religion, theocentrism, Bible, morality, Alexandrian school, theology, Christian worldview, philosophy